

Marcel Danesi

A csók története

Marcel Danesi

A csók története

A populáris kultúra születése

TYPOTEX

A könyv megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap a kiadói program keretében támogatta.

Nemzeti Kulturális Alap

Marcel Danesi:

The History of the Kiss! The Birth of Popular Culture

© 2013, Palgrave Macmillan

Hungarian translation © Zsuppán András, 2019

Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2019

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

First published in English by Palgrave Macmillan, a division of Macmillan Publishers Limited under the title *The History of the Kiss!* by Marcel Danesi. This edition has been translated and published under licence from Palgrave Macmillan. The author has asserted his right to be identified as the author of this Work.

ISBN 978 963 279 946 9

Kedves Olvasó!

Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!

Újabb kiadványainkról, akcióinkról a www.typotex.hu és a [facebook.com/typotexkiado](https://www.facebook.com/typotexkiado) oldalakon értesülhet.

Typotex Kiadó

Alapította Votisky Zsuzsa, 1989

A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Németh Kinga

Főszerkesztő: Horváth Balázs

A könyvet gondozta: Jutai Péter

Borítóterv: Nagy László

Nyomás: Séd Nyomda Kft.

Felelős vezető: Katona Szilvia

Tartalom

Előszó	7
Köszönetnyilvánítás	11
1. A csók eredete	13
2. A csók a jelképekben, rítusokban és mítoszokban	41
3. Valóság és fikció: a csók története	63
4. A csók a képek világában	93
5. A csók a dalokban	115
6. A csók a filmvásznon	137
7. A csók az internet korában	167
Jegyzetek	185
Képek jegyzéke	200
Mutató	201

Előszó

Mi lehet romantikusabb annál, mint amikor két szerelmes szorosán összesimul, mélyen egymás szemébe néznek, és – mintegy az idilli pillanat betetőzéseként – ajkuk szenvedélyes csókban forr össze? E pillanatban a gravitáció megszűnik, mintha a csók a szeretőket a létezés más szférájába röpítené, a banális hétköznapi világ fölé. Mi teszi ezt az egyszerű fizikai érintkezést jelentőségteljessé és érzelmileg magával ragadóvá? Miért nem ugyanolyan felemelő élmény, amikor a térdünket vagy a könyökünket érintjük össze? Miért változtatja a romantikus csók a józan, hétköznapi embereket bódult szerelmesekké? Vajon a csók az emberi természet része, az udvarlás elválaszthatatlan, ösztönös kísérőjelensége, mint a nyálképződés az emésztésnek?

E könyvben a csók értelmét kívánom megmutatni. Az ember-tudományokban uralkodó nézet a csók eredetét biológiai okokra vezeti vissza, én viszont azt állítom, hogy a romantikus csók először a középkorban bukkant fel az árulás és a testi vágy aktusaként – szemben a hűséget és a spirituális vágyakozást kifejező, házastársak

közötti lélegzetcserével. A romantikus csók ebben az időszakban jelenik meg először az elbeszélésekben, a költészetben, a legendás hősök tetteit és szerelmi kalandjait ünneplő vitézi énekekben. A szerelem fogalma ezzel egyszer s mindenkorra megváltozott, ahogy az udvarlás rítusa is. A csók az eltelt évszázadokban a korlátokat nem ismerő szerelem jelképévé vált a populáris képzetben, olyan aktussá, amely mindenkit arra ösztökél, hogy teljesítse be saját romantikus végzetét, szembeszállva a család akaratával és a hagyományokkal. A romantikus csók megjelenése jelzi a populáris kultúra születését, vagy legalábbis annak kezdetleges változatát, és a női egyenjogúsághoz vezető út kezdetét. Az utolsó fejezetben egy kisebb saját kutatással is alátámasztom a hipotézisemet – fiatalokat kérdeztem meg a Torontói Egyetemen 2009 és 2012 között arról, hogy mit jelent számukra a csók. Egy szó mint száz, azt állítom, hogy a csók iránti vágy nincs benne a génjeinkben, hanem egy kulturális változás produktuma, amely az udvarlást kiszabadította a család ellenőrzése alól, és a párválasztást egyéni, személyes döntéssé tette. A szerelem egyetemes szükséglet, de a szerelem megélésének módja kultúrafüggő. Jelenkori formája adott történelmi pillanatban és helyen keletkezett. A modern, globalizált világban a csók, akárcsak maga a populáris kultúra, mindenhol elterjedt, megváltoztatta (vagy legalábbis felkavarta) a szerelem más kultúrákban bevett hagyományait és gyakorlatait.

Közvetett módon az egyik diákomnak köszönhetem e könyv ötletét. A romantikus filmekről beszélgettünk egy szemináriumon a Torontói Egyetemen, amikor a csók témája óhatatlanul felmerült. Egyszer csak jelentkezett egy lány a hátsó sorokból, és megkérdezte: „Miért tartjuk ezt a nem higiénikus aktust gyönyörűnek és romantikusnak?” Akkor és ott nem tudtam válaszolni, mert fogalmam sem volt, mit mondhatnék, ezért a szokásos előadói

trükkkel megkerültem a kérdést: „Erre később még visszatérünk.” Az órán nem tettük meg, de válasz gyanánt megírtam ezt a könyvet.

A csókolózás valóban „gyönyörű” számunkra, ahogy a diákom rámutatott. A szeretkezés fizikai, szexuális részét egyesíti a romantikus, spirituális résszel. Ahogy az 1950-es évek popsztárja, Jimmie Rodgers találóan megfogalmazta legnagyobb slágerében, „a csók édesebb a bornál”. Mint a zamatos óbor, élvezetes és mámorító, kielégíti az emésztő vágyat, miközben új, még nagyobb gerjedelmet ébreszt. Végző soron a csók története annak története, hogy az emberek miért vágyják és keresik a szerelmet, és miért akarják szabadon megélni azt. Csók nélkül a világ értelmetlen, ahogy a világhírű amerikai táncosnő, Isadora Duncan írta befejezetlen memoárjában: „Semmi más nem kell hozzá, hogy a világon jobb legyen élni, csak szeressünk.”¹

Köszönetnyilvánítás

Szeretnék köszönetet mondani a segítségért és a támogatásért, amit könyvem megírásához kaptam. Elsősorban kutatási asszisztenseimnek, akik mindannyian a Torontói Egyetem diákjai, és rengeteg fontos és hasznos információt összegyűjtöttek a projekthez, valamint megosztották velem gondolataikat és szempontjaikat. Név szerint: Maria Bockarova, Vanessa Hall, Justin Commu, Marisa Falconi, Patrick McElcheran, Stacy Costa, Caitlin Grieve, Lorraine Bryers, Vanessa Compagnone és Chelsea Leigh. Köszönöm a Victoria College adminisztrátorainak, hogy biztosították a kutatáshoz szükséges forrásokat, különösen David Cooknak, a kollégium korábbi igazgatójának. Végül, de nem utolsósorban köszönetet kell mondanom nagyszerű hitvesemnek, Luciának, aki támogatást és inspirációt nyújtott az íráshoz. Soha nem felejttem el az első csókunkat, ahogy bizonyára ő sem, amely egy kis szigeten csattant el a csillagfényben (hogy máshogy?), Centre Islanden, nem messze Toronto belvárosától.

ELSŐ FEJEZET

A csók eredete

*Adj hát csókot ezerszer, és ha adtál,
adj még százszor, utána ezret adj és
százat s újra csak ezret, újra százat.*

Catullus

(Devecseri Gábor fordítása)

A populáris képzetben a romantikus szerelem és a csókolózás képzete annyira összekapcsolódott, hogy szinte bele se gondolunk, miért alakult ki a szerelem gyakorlatának olyan kultúrája világszerte, amely az ajkak összeérintése körül forog. A német nyelv harminc szót ismer a csók különféle fajtáira, köztük a legkülönösebb talán a *Nachkuss*, amely „elkészt csókot” jelent. Más kultúrákban semmilyen szó nincs az aktusra, ami arra utal, hogy nem része a hagyományos udvarlási rítusaiknak vagy legalábbis korábban ismeretlen volt számukra. Ahol azonban az emberek csókolóznak, ott a csók maradandó, jellemformáló élmény fizikai,

pszichológiai és szociális értelemben, függetlenül a csókolózók életkorától, társadalmi osztályától és műveltségétől. Becslések szerint az amerikai nők a házasságuk előtt átlagosan 79 férfival csókolóznak;¹ az amerikaiak 94%-a kipróbálja a csókolózást 14 éves kora előtt; és azok a férjek, akik rendszeresen megcsókolják a feleségüket, átlagban öt évvel tovább élnek, mint akik kerülnek az ilyen érintkezést.²

Egyes csókok annyira erős jelképpé váltak, hogy emblematiszusan megjelenítik a szerelem történetének jelentős epizódjait. Ilyen csókot váltott Rómeó és Júlia, Guinevere és Lancelot, vagy a matróz és az ápolónő Manhattan belvárosában Alfred Eisenstaedt fényképén, amely a *Life* magazinban jelent meg 1945-ben. Sok filmet egy csók tett igazán emlékezetessé, ilyen az *Elfújta a szél* (Clark Gable és Vivian Leigh), a *Most és mindörökké* (Burt Lancaster és Deborah Kerr), a *Hátsó ablak* (James Stewart és Grace Kelly), a *Garni-zóna* (Richard Gere és Debra Winger) és a *Titanic* (Leonardo DiCaprio és Kate Winslet), hogy csak párat említsünk. A csók a témája olyan klasszikus popslágereknek, mint a *Kiss of Fire* (Louis Armstrong és Georgia Gibb), *Kiss Me Big* (Tennessee Ernie Ford), *Kisses Sweeter than Wine* (Jimmie Rodgers), *The Shoop Shoop Song* (Betty Everett), *Kisses of Fire* (ABBA), *Suck My Kiss* (The Red Hot Chili Peppers) és *Kiss from a Rose* (Seal).

Hogyan és miért vált a csók a szerelem ikonikus jelképévé? A legrégebbi időktől fogva része lenne az udvarlás rítusainak, ahogy Dan Brown sejteti bestsellerében, *A Da Vinci-kódban*, amelyben Jézus és Mária Magdolna szájon csókolják egymást romantikus vonzalmuk jeleként?³ Nem valószínű. A szerelmes csók története a középkorban kezdődik, amint ezt később bizonyítani fogom. Keletkezése igazán elragadó történet, és időben egybeesik a hagyományos, vallásos vagy népi kultúrától megkülönböztethető populáris kultúra (vagy előzményei) kezdeteivel. Minő ironia,

hogyan az első csók utáni nyomozás erősen hasonlít Dan Brown archeológiai rejtvényére! Az első csóknak nem maradt ábrázolt, kézzelfogható nyoma. Születésére csak abból következtethetünk, hogy a romantikus csókolózás mikor jelenik meg a költészetben és a prózai szövegekben. Mint látni fogjuk, ez a korszak az európai középkor.

A csókolózás módja és funkciója természetesen nem szorítkozik az udvarlásra és a szerelemre. Üdvözlésként a régmúlt időkbe nyúlunk vissza a története. Csókot már Mezopotámiában is küldtek, hogy elnyerjék az istenek kegyét. A szokás máig nem tűnt el, habár vallásos tartalmát réges-rég elveszítette, egyszerűen az üdvözlés egyik formája lett – tenyerünket a másik felé fordítva csókot küldeni kedveskedő gesztus. Hérodotosz szerint Perziában az egyenrangú férfiak ajakcsókkal üdvözölték egymást, a kissé alacsonyabb rangú vendéget pedig arcon csókolták.⁴ E csókok nyilván nem voltak romantikus jellegűek. A szláv kultúrákban a férfiak találkozáskor csókkal üdvözölték egymást, ami még ma is előfordul. Az üdvözléscsók a rómaiak között is bevett szokás volt. Az egyén rangjától függött, hogy a császár melyik testrészét illethette csókkal, a lábtól egészen az orcáig. Minél alacsonyabb volt a társadalmi státusa, annál alacsonyabban elhelyezkedő testrészrel kellett beérnie. Az ókeresztények békecsókkal (*osculum pacis*) köszöntötték egymást, amely hitük szerint a csókot adó lelkét hordozta, és spirituális kapcsolatot teremtett a két ember között. Az *osculum pacis* a 13. századig a katolikus mise liturgiájának része volt, idővel azonban felváltotta a csóktábla (*osculatorium* vagy *pax*), amit a hívek egymás helyett megcsókolhattak. A reformáció a 16. században a csók minden válfaját kitiltotta az istentiszteletről, mivel undorító, testi vágyat kifejező cselekedetnek tartotta. A házastársi csók azonban a ceremónia része maradhatott mind a katolikus, mind a protestáns szertartásban mint a vő-

legény és a menyasszony spirituális egyesülésének szimbóluma. Az egymás ajkára lehelt csók az ősi kelta szerelmi rítusokban is jelen volt, mint az életadó lélegzet cseréje és udvarlási aktus.

A csók jelentős szerepet játszott a különböző vallási hagyományokban. A szent könyv vagy ikon megcsókolásának ősi gyökerei vannak – ez a tisztelet és az imádat jele. Mózeset néha úgy ábrázolják, hogy megcsókolja a tízparancsolat kőtábláit. A katolikusok tiszteletük és engedelmességük jeleként megcsókolják a pápa lábát. Máté és Márk evangéliumában Júdás csókkal árulja el Krisztust, miáltal a hűség nemes gesztusát a hamisság aktusává teszi. A zsidók ima közben megcsókolják a jeruzsálemi Siratófalat és a Tórát. Az ortodoxok megcsókolják a templomi ikonokat és az áldást osztó pap kezét. A hinduk megcsókolják a templom padlóját, hogy kimutassák a szentség és a tisztaság iránti tiszteletüket.

Az antropológiai kutatások szerint sok kultúrából teljesen hiányoztak a csókkal kapcsolatos rítusok. Afrika, Óceánia és Amerika jelentős részén a csók egyszerűen ismeretlen volt, legalábbis az európai betolakodók és a globális kommunikációs technológiák megjelenése előtt, amelyek a csókot világszerte elterjesztették. Ezekben a kultúrákban ma már többnyire eltűrik a csókot, de nyilvánosan csókolózni máig illetlenség, vagy legalábbis nem ajánlatos, mivel ezt idegen, nyugati szokásnak tartják. 1990-ben a Pekingi Hírek arra figyelmeztette olvasóit, hogy a nyugatról importált csókolózás „vulgáris szokás”, ami egyenesen a „kannibalizmust” juttatja az ember eszébe.⁵ A világ más részein is látni hasonló reakciókat. Leonore Tiefer antropológus így összegezte a problémát:

A szexuális csókolózás sok kultúrában teljesen ismeretlen, például Óceániában a balinézeknél, a chamorróknál, a manus és tinguián

népnél, Afrikában a cseváknál és a tongáknál, Dél-Amerikában a siriono indiánoknál, Euráziában a lepcsáknál. Ezekben a kultúrákban az ajkak összeérintését veszélyesnek, egészségtelennek vagy undorítóknak tartják, akárcsak a nyugatiak, ha valaki nyelvét szerelme orrába nyomja. Amikor a tongák először láttak csókolózó nyugatiakat, felnevettek: „Nézzétek őket – megeszik egymás nyálát és mocskát!”⁶

OSZKULÁCIÓ AZ ÓKORBAN

A csókolózás megnevezésére külön szakszavunk van: *oszkuláció*. A kínai és a japán udvarlási hagyományoknak nem volt része, bár ma már a távol-keleti országokban is elterjedt, köszönhetően a tömegmédiá és az internet befolyásának. Az inuit és a lapp szerelmesek inkább az orrukat dörgölik egymáshoz, mint csókolóznak – ez a szokás a világ más területein is előfordul. A sarkvidék felfedezői „eszkimó csóknak” nevezték. Nyilvánvaló, hogy ami az egyik kultúra udvarlási rítusaiban normális, romantikus viselkedésnek számít, az máshonnan nézve bizzar és vulgáris. Az ajakcsók tényleg bizzar cselekedet, mivel kevésbé higiénikus módon a nyál cseréjével jár együtt. Ahogy az ifjú Stephen Dedalus kérdezi James Joyce *Iffjúkori önarcképében*: „Ugyan minek is tesznek így az emberek az arcukkal?”⁷

A csókolózás tudományának is van külön neve: *filematológia*. Némely tudós szerint az oszkuláció ősi eredetű, Indiában jelent meg először Kr. e. 1500 körül. A korabeli védikus szövegek megemlítik, hogy a szerelmesek szájukkal „megszimatolják” és „megszaglásszák egymást”. Sheril Kirshenbaum filematológus szerint: „A védikus szövegekben nem találunk külön szót a csókra, de ugyanazt a kifejezést használják a szimatolásra és a szaglásszásra, ami átvitt módon érintkezést is jelent.”⁸ Feltételezik,